

необхідна умова професійного зростання», «Методичне забезпечення кабінету (лабораторії) як складова навчально-методичного комплексу з дисципліни». Доцільним є запрошення на засідання «Школи молодого за досвідом викладача» членів адміністрації, голів циклових предметних комісій, викладачів-методистів та інших викладачів, які мають значний досвід педагогічної роботи, власні авторські напрацювання, які можуть поділитися досвідом вирішення певної проблеми. Ефективним є залучення до роботи психолога коледжу, який не тільки знайомить з основами загальної та вікової психології студентів, але й надає необхідну психологічну підтримку викладачам та кураторам груп. Тільки після набуття необхідних знань та вмінь молодими за досвідом викладачами можна переходити до подальшого розвитку їхніх психолого-педагогічних компетентностей.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Проаналізувавши методичні аспекти розвитку психолого-педагогічних компетентностей викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу, ми розуміємо, що на сьогодні ця проблема ще не вирішена в науково-методичному аспекті. Перед керівником науково-методичної роботи постає багато завдань, адже формування і розвиток психолого-комунікативної, педагогічної, управлінської, проєктивної та рефлексивної компетентностей – складний багаторівневий процес. Лише за умови створення та функціонування науково-обґрунтованої, чіткої та визначеної науково-методичної системи, яка б забезпечувала розвиток психолого-педагогічних компетентностей викладача, можна прогнозувати формування висококваліфікованого педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маркова А. К. Психология профессионализма. *Международный гуманитарный фонд «Знание»*. 1996. С. 5-11. URL: <http://www.p-lib.ru/pedagogika/markova-psihologiya-professionalizma/professionalizm-kompetentnost-kvalifikaciya.html>
2. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Бібліотека українських підручників 2010 – 2018. С. 76-82. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/347-pedagogka-moyseyuk-n.html>
3. Дубасенюк О. А., Антонова О. Є. Методика викладання педагогіки: навч. посіб. 2-ге вид., доп. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 375 с.
4. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. та ін. Педагогічна майстерність: підручник / за ред. І. А. Зязюна. Київ: Вища шк., 1997. 349 с.
5. Старченко К. М., Пуцов В. І, Завалевський Ю. І., Литвиненко Г. М. Управління інноваційним розвитком районного (міського) методичного кабінету: наук.-метод. посіб. Чернівці: Букрек, 2010. 344 с.

УДК 378.4:378.14

DOI <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2018-2-31-11>

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Тягло Н. В., здобувач

*Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна*

n.v.tjaglo@gmail.com

У статті здійснений аналіз сутності дослідницької компетентності сучасного вчителя як особливої складової його професійної компетентності; розглянуті нормативні та наукові засади розуміння сутності дослідницької компетентності педагога, подана її загальна структура. У статті зазначено, що дослідницька

компетентність учителя є нестійким особистісно-професійним явищем, яке має постійно цілеспрямовано розвиватися, активізуватися у системі післядипломної освіти. Ефективний розвиток дослідницької компетентності вчителя у системі післядипломної освіти забезпечує створення особливого освітнього середовища – просторово-предметного, навчально-професійного та соціального.

Ключові слова: педагог, Нова українська школа, дослідницька діяльність, дослідницька компетентність, освітнє середовище, післядипломна освіта.

DEVELOPING OF RESEARCH COMPETENCES OF PEDAGOGICS IN THE POSTGRADUATE EDUCATION: STATEMENT OF THE PROBLEM

Tyaglo N. V., Postgraduate student

*Zaporizhzhia National University,
Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine*

n.v.tjaglo@gmail.com

The article analyses the essence of the research competence of a modern teacher as a special component of his professional competence; the normative and scientific principles of understanding the essence of the teacher's research competence have been considered, its general structure has been presented. It has been noted that the research competence of the teacher is: criterion of his professional development of the teacher in the modern world; one of the leading factors in the educational and research activities of students; to include a set of professional knowledge, skills, qualities, experience of research activities of the teacher; to include elements of methodological, over-objective, logical activity; to determine the quality of the professional pedagogical activity of the individual, the success of his professional and social development, career; not only the result of professional training of a specialist at the stage of his studies in higher education, but also a product of his self-development, self-organization, synthesis of cognitive, activity and personal experience. The article states that the research competence of the teacher is an unstable person-professional phenomenon, which has to constantly develop purposefully, to become active in the system of postgraduate education. Effective development of teacher's research competence in the system of post-graduate education provides the creation of a special educational environment – spatial-objective, educational, professional and social.

Key words: teacher, New Ukrainian School, research activity, research competence, educational environment, postgraduate education.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Реформування загальної середньої освіти України, зумовлене процесами інтеграції до єдиного європейського та світового освітнього простору, впровадження Концепції Нової української школи як втілення освітніх змін, вимагає переосмислення ролі та функцій вітчизняних учителів, перегляду підходів до змісту, форм і методів підвищення їхньої кваліфікації. Усе більше за останні роки ученими та практиками серед основних функцій професійної діяльності вчителя відзначається дослідницька функція як одна із системоутворювальних, таких, що зумовлює успішність його професійної діяльності та професійного розвитку в сучасному освітньому просторі. Так, як дослідник, тобто той, хто займається науковими дослідженнями, вивченням, спостереженням чого-небудь (згідно із визначенням в Академічному тлумачному словнику української мови), сучасний вчитель має здійснювати дослідження:

- освітнього процесу, наукових підходів до навчання, розвитку, соціалізації учнів;
- навчальних матеріалів, методичних розробок, підручників, навчальних посібників тощо;
- освітнього середовища, його відповідності Державному стандарту освіти, вимогам безпечності, психологічного комфорту, здоров'язбережувальності, освіти, ціннісних орієнтації і традицій закладу освіти;
- індивідуальних особливостей навчання учнів, динаміки навчальних результатів, формування та розвитку їхніх соціальних, моральних якостей;
- учнівського колективу, його розвивального, виховного, навчального потенціалу;
- особливостей взаємодії із батьками учнів;
- особливостей власної педагогічної діяльності та професійного розвитку.

Дуже важливим у контексті нашого дослідження є розуміння того, що сучасний учитель має бути проектувальником дослідницької діяльності учнів, здійснювати її супровід, розвивати дослідницькі здібності дітей, формувати їх дослідницький смисловий простір.

Отже, виконання дослідницької функції вимагає особливої професійної підготовки вчителів, результатом якої має бути сформована та актуалізована їхня дослідницька компетентність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми й на які спирається автор.

Здійснений аналіз наукової літератури свідчить про те, що питанням специфіки дослідницької діяльності вчителя присвячені праці С. У. Гончаренко, І. О. Зимньої, О. В. Леонтовича, Л. О. Нікітіної, І. Н. Семенова, В. О. Сластьоніна, Т. О. Строкова, А. В. Хуторського та ін., сутність дослідницької компетентності педагога розглянута у роботах М. С. Головань, В. І. Загвязинського, Є. С. Заїр-Бек, С. О. Кравченко, І. Є. Попович, В. І. Сахарової, О. Л. Шквир та ін. Проблема розвитку дослідницької компетентності вчителя у системі післядипломної освіти розглядалась у наукових працях О. В. Норкіної, Р. Х. Гільмеєвої, В. В. Олійника та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Проте, незважаючи на існуючий науковий досвід вивчення дослідницької компетентності вчителя та умов її формування, невирішеним залишається питання визначення ефективних форм і методів підвищення кваліфікації педагогів, що забезпечують розвиток останньої в умовах стрімкого реформування загальної середньої та післядипломної освіти в Україні.

Мета – проблематизувати питання розвитку дослідницької компетентності педагогів у системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Виходячи із логіки наукового дослідження, для визначення сутності дослідницької компетентності вчителя та особливостей її розвитку у процесі підвищення кваліфікації насамперед необхідним є з'ясування місця цього феномену у системі наукових педагогічних явищ – передусім професійної компетентності фахівця. Отже, ґрунтуючись на науковому підході О. І. Гури [2], під професійною компетентністю педагога ми розуміємо складне інтегративне особистісно-професійне утворення, що забезпечує здатність фахівця виконувати завдання професійної педагогічної діяльності та складається з діяльнісно-рольових (професійні знання, уміння та навички) і суб'єктивно-діяльнісних (професійні цінності, якості) характеристик. Вона:

- відображає основні вимоги суспільства до педагога як особистості та суб'єкта педагогічної діяльності, носія суспільно-історичного досвіду;
- має дисипативний характер і є результатом взаємодії двох складних дисипативних структур – професійної (соціальної) та особистісної (психофізіологічної), забезпечує їх рівновагу;
- виконує інтегративну функцію психіки, що забезпечує адаптацію фахівця до умов професійної діяльності на основі узгодження емоційних, діяльнісних і рефлексивних компонентів педагога;
- є критерієм успішного професійного становлення та розвитку фахівця;
- проявляється у професійній діяльності, є результатом актуалізації професійної готовності фахівця до її здійснення.

Професійна компетентність як системне явище залежно від сфери прояву та домінуючого елемента може проявлятися в декількох видах, які є її складовими (О. І. Гура, А. О. Деркач, Л. Г. Карпова, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова та ін.): методичному (компетентність у сфері способів навчання), соціально-психологічному (здатність педагога ефективно взаємодіяти з

людьми), комунікативному (здатність до професійного спілкування), соціальному та соціально-економічному (розуміння глобальних процесів розвитку цивілізації та функціонування сучасного суспільства), аутопсихологічному (здатність до постійного особистісного та професійного саморозвитку), цифровому (впевнене, критичне та відповідальне використання та взаємодія з цифровими технологіями для навчання, роботи та участі у суспільстві) тощо.

Однією зі складових цілісної професійної компетентності педагога, яка за останні роки все частіше відзначається ученими, є дослідницька компетентність, що визначає успішність здійснення фахівцем дослідницької діяльності.

На нормативному рівні дослідницька компетентність учителя Нової української школи передусім виявляється у такій трудовій функції як «проведення педагогічних досліджень». Так, у професійному стандарті «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2018) [5], що є на сьогодні єдиним сучасним документом, який визначає вимоги до педагога ХХІ століття, зазначено, що однією з основних трудових функцій педагога є «проведення педагогічних досліджень». Ця функція охоплює такі трудові дії та операції, як визначення методичної проблеми, обґрунтування її актуальності, мети, завдань тощо; опрацювання відповідних джерел інформації для визначення шляхів підвищення розв'язання методичної проблеми; розроблення концепції дослідження; розроблення, апробація та оцінювання ефективності розроблених систем навчальних, виховних і розвивальних завдань/систем уроків тощо для реалізації основних ідей дослідження; підбиття підсумків, формулювання висновків педагогічного дослідження.

Здійснений аналіз наукових праць, присвячених вивченню дослідницької компетентності сучасного вчителя (М. С. Головань, В. І. Загвязинський, Є. С. Заїр-Бек, С. О. Кравченко, І. Є. Попович, В. І. Сахарова, А. В. Хуторський та ін.), дає підстави стверджувати, що вона розуміється:

- результатом пізнавальної діяльності фахівця, системою знань, методів, методик дослідження, які він має опанувати, щоб здійснювати дослідницьку діяльність, а також мотивації і позиції дослідника, його ціннісних орієнтацій (А. В. Хуторський);
- інтегральною особистісною характеристикою, що передбачає його готовність та здатність до самостійного вирішення дослідницьких та творчих завдань, володіння методологією та технологією педагогічного дослідження, прагнення їх використовувати в освітньому процесі (В. І. Загвязинський);
- інтегральною особистісною якістю, що виражається в готовності і здатності самостійно освоювати і отримувати системи нових знань у результаті перенесення смислового контексту від функціональної діяльності до перетворювальної, базуючись на наявних знаннях, уміннях, навичках і способах діяльності (С. Осипова, О. Ушаков);
- як результат застосування дослідницької обізнаності, дослідницьких умінь та дослідницького досвіду в реалізації психолого-педагогічних досліджень в освітній сфері (В. І. Сахарова);
- інтеграційною якістю особистості, яка виявляється в усвідомленій готовності фахівця здійснювати активну дослідницьку діяльність, володіючи сукупністю знань з методології і методів наукового дослідження; умінь визначати суть, мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, формулювати робочу гіпотезу, планувати та проводити дослідження, аналізувати отримані результати, формулювати висновки; досвіду підготовки публікацій, презентацій, виступів та захисту дослідницьких робіт; здатністю переходити від процесуальної діяльності до творчої, прагнення до саморозвитку і вдосконалення в професійній діяльності (С. О. Кравченко);
- як інтегративне особистісне утворення, яке передбачає наявність у педагогів сукупності якостей особистості дослідника, потреб й інтересу до дослідницької діяльності, відповідальності за її результати, знань, умінь, навичок, що сприяють успішній реалізації дослідницької діяльності, характеризують здатність вирішувати проблемні

педагогічні завдання шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування діагностичного підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті та реалізації рішень, аналізі та оцінці діяльності (власної та вихованців) (С. В. Омеляненко).

Незважаючи на наявність у сучасній педагогічній науці різних визначень поняття дослідницької компетентності педагога, її місця в структурі професійної компетентності (як окремого компонента чи складової іншого), єдиним є розуміння того, що вона:

- є критерієм професійного розвитку педагога у сучасному світі, що вимагає від нього постійного професійного та особистісного саморозвитку, високого рівня пізнавальної активності, творчого вирішення професійних проблем, які характеризуються високим ступенем складності, полісистемністю, різномодальністю;
- є одним з провідних чинників навчальної діяльності учнів загалом та їхньої дослідницької діяльності зокрема;
- включає у себе сукупність професійних знань, умінь, якостей, досвід дослідницької діяльності педагога;
- включає елементи методологічної, понадпредметної, логічної діяльності;
- визначає якість професійної педагогічної діяльності особистості, успішність її професійного та соціального розвитку, кар'єри;
- є не тільки результатом професійної підготовки фахівця на етапі його навчання у виші, однак і продуктом його саморозвитку, самоорганізації, синтезу пізнавального, діяльнісного та особистісного досвіду.

Як зазначає В. І. Загвязинський [3], для успішної дослідницької діяльності сучасному педагогу необхідні:

- усвідомлення характеру пошукової діяльності як творчої, продуктивної, націленої не просто на залучення інформації, але й на її створення та знаходження смислу, пошук оригінальних та ефективних рішень;
- загальнонаукова та предметна ерудованість, загальнокультурний кругозір;
- творчий особистісний потенціал, здатність до нестандартних підходів та рішень;
- вольові, морально-психологічні якості, такі як чесність, наполегливість, захопленість, критичність та ін.;
- володіння методологією наукового пошуку;
- володіння технологіями дослідницької діяльності.

Грунтуючись на нормативному визначенні сутності компетентності особистості (Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту») загалом та професійної компетентності зокрема та виходячи із загальної психологічної структури особистості, дослідницька компетентність педагога, на нашу думку, містить такі компоненти, як:

- 1) ціннісно-мотиваційний (науковий світогляд, наукова спрямованість, мотивація до професійного розвитку, до проектування та здійснення дослідницької діяльності);
- 2) когнітивний (усвідомлення загальнолюдського і галузевого значення науки, знання філософської, загальнонаукової, спеціально-наукової та прикладної методології наукового дослідження; знання методів та методик дослідження; знання технології педагогічного дослідження);
- 3) конструктивний (володіння методами наукового дослідження загалом та педагогічного зокрема, уміння чітко формулювати досліджувану проблему, мету, об'єкт, предмет, робочу гіпотезу, завдання дослідження; планувати та організовувати експеримент; уміння презентувати результати власної дослідницької діяльності, вести наукову дискусію, підготувати публікацію або виступ за результатами своєї наукової роботи);
- 4) особистісно-рефлексивний (науковий стиль мислення, пізнавальна активність, відкритість, самостійність наукового пошуку, креативність, критичність та системність мислення, здатність аналізувати результати власної дослідницької діяльності, здійснювати діяльнісну та методологічну рефлексію тощо).

Проведений аналіз наукових праць, присвячених вивченню сутності дослідницької компетентності вчителів, дає змогу стверджувати, що вона є неперманентним, нестійким явищем внаслідок надмірної складності тих педагогічних явищ, які стають предметом дослідницької діяльності вчителя. Отже, вона має постійно цілеспрямовано розвиватися, активізуватися у системі післядипломної освіти, для чого мають бути створені особливі умови.

Здійснений аналіз існуючого досвіду формування та розвитку дослідницької компетентності вчителів в умовах вітчизняної та зарубіжної післядипломної освіти, відображений у науковій літературі, а також власний професійний досвід, дає підстави стверджувати про таке. Ефективний розвиток дослідницької компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти забезпечується створенням особливого освітнього середовища, у якому дослідження стають особливою дійсністю, виокремленою культурною формою діяльності (за О. В. Леонтовичем), що дає змогу педагогам виявляти свою власну позицію, місце та роль своєї участі, індивідуально вибудовувати та виявляти себе як дослідників. Засобом розвитку дослідницької компетентності педагогів є включення їх до середовища значущих для них смислових просторів у предметному оточенні, образно-знакових системах, соціальних умовах на рівні закладу післядипломної освіти та поза його межами. Отже, зазначене передбачає здійснення системи заходів з проектування та побудови просторово-предметної, навчально-професійної та соціальної складових освітнього середовища закладу післядипломної педагогічної освіти відповідно до структури дослідницької діяльності вчителя.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Розвиток дослідницької компетентності вчителя є важливим завданням сучасної вітчизняної післядипломної освіти, від успішності вирішення якого залежить ефективність проголошених змін у системі шкільної освіти України, конкурентоспроможність вітчизняних педагогів на сучасному ринку праці і, нарешті, сформованість дослідницької компетентності учнів. Переосмислення наукового розуміння сутності дослідницької діяльності педагога та вимог до його професійної компетентності вимагає суттєвих змін форм і методів підвищення кваліфікації вчителів на засадах системного, середовищного, акмеологічного, андрагогічного, контекстного та інших наукових підходів, що і зумовлює подальші наукові пошуки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
2. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект: монографія. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. 332 с.
3. Загвязинский В. И. Исследовательская деятельность педагога: учеб. пособие. Москва: Академия, 2010. 176 с.
4. Кравченко С. О. Узагальнення сутності дефініції «дослідницька компетентність». *Young Scientist*. 2018. № 2 (54). С. 265-268.
5. Наказ Міністерства соціальної політики України №1143 від 10.08.2018 «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель початкових класів загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18>
6. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
7. Шквир О. Л. Специфіка дослідницької діяльності вчителя початкової школи. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Випуск 3.